

Waardoor wordt de *door*-bepaling mogelijk gemaakt? Ik denk uitsluitend door de ('passieve') werkwoordsvorm; een afgeleide vorm van een werkwoord volstaat zelfs al voor een *door*-bepaling: *de overwinning door Caesar, inname door de patiënt, Dat kapotte slot komt van al dat morrelen door kinderen.* Dit lijken mij geen elliptische vormen zoals (*roman*) door S. *Vestdijk* (sc. geschreven).

Dit brengt mij intussen even op een andere kwestie in verband met *laten*: wat rechtvaardigt (*aan*) mij in *Hij liet het (aan) mij zien*? Het werkwoord *laten* noch het werkwoord *zien* kunnen een meewerkend voorwerp bij zich hebben, maar de combinatie kennelijk wel. Het ziet ernaar uit dat de taalgebruiker *laten zien* 'heranalyseert' als één lexicaal item, met de betekenis 'tonen'. Het omgekeerde lijkt het geval bij *gebeuren*, zoals in *De kamer moet nog door Joke gebeuren*; vergelijk: *De kamer moet nog door Joke gedaan worden*. Dat je niet zegt **Hij laat de kamer*

gebeuren, maar *Hij laat de kamer doen*, is vermoed ik, om dezelfde reden als waarom **Hij laat de kamer gedaan worden* niet kan. Een passief is, als gezegd, niet nog eens passiviseerbaar.

Ik 'laat' het hier voorlopig bij. Dit is misschien mijn laatste grammaticastukje voor de liefhebber. De LVVN is opgegaan in de IVN, en het is maar de vraag of mijn column in *vakTaal* voortgezet zal worden. Op weg naar een ongewis einde, is het misschien het beste om te zeggen: *pas op de plaats de / stoet stil laten staan*, (Judith Herzberg, 'Begraven', in de verzamelbundel *Doen en laten*, 1994, Uitg. Maarten Muntinga, pg.17).

Wim Klooster

NOOT

1 A. Kraak, 'A search for missing agents', *Le Langage et l'Homme* 8 (1968), 146-56.

Het herte der Sotten is daer blijchap is

Vanwege mijn onderzoek naar humor uit 1561 houd ik mij ook bezig met de *Lof der Zotheid* van Erasmus. In 1560 is de eerste Nederlandse vertaling van dit boek verschenen, ondanks dat Erasmus door het Vaticaan in 1559 op de officiële index van verboden boeken is gezet. Johan Geillyaert was de vertaler ervan: een 'Lof der Sotheyt' noemt hij het boek op de titelpagina.¹ Erasmus was een invloedrijke auteur en in de Nederlanden is hij er na de vertaling van Geillyaert alleen maar invloedrijker op geworden.

Ik vroeg mij af welke Bijbelvertaling Geillyaert heeft gebruikt om de diverse Bijbelcitaten te vertalen. Als hij al een Bijbelvertaling gebruikt heeft; de citaten kon hij immers ook gewoon rechtstreeks vanuit de *Laus Stultitiae* vertalen. Voor *vakTaal* doe ik hier en nu verslag van mijn zoektocht. De uitvoering van mijn onderzoek en het schrijven van dit artikel en gaan gelijk op, het is een soort live verslag. Of het iets oplevert, weet ik op het moment dat ik deze zin schrijf nog niet. Misschien is het een zot idee, maar de zot heeft een blij hart.

In diverse humoristische teksten uit de zestiende eeuw worden allusies gemaakt op het Bijbelboek Prediker. In 1:15 wordt gezegd dat het aantal zotten eindeloos is. Ook Erasmus gebruikt dit Bijbelcitaat:

Ecclesiastes heeft gheschreuen in het eerste Capittel, Der Sotten getal is sonder eynde.²

In de Vulgaat staat in Prediker 1:15:

perversi difficile corriguntur et stultorum infinitus est numerus³

Aangezien Erasmus putte uit deze Latijnse bron schrijft hij in Caput LXIII:

Scripsit Ecclesiastes capite primo: *Stultorum infinitus est numerus*.⁴

Er waren ten tijde van de Nederlandse vertaling van de *Lof der Zotheid* diverse Bijbelvertalingen voorhanden waaruit vertaler Johan Geillyaert kon putten:⁵

Delftse Bijbel (1477): Men en kan die verkeerde niet ghebeteren: ende een onuertelijc ghetal is der sotten.

Vorstermanbijbel (1528/1531): Die verkeerde worden seer qualijc verbeteret door berispinghe, ende der sotten ghetal is sonder eynde.

Liesveltbijbel (1542): crom en can niet slecht gheworden noch die faute ghetellet werden.

Leuense Bijbel (1548): Die verkeerde sijn quaet om bekeeren, ende der sotten ghetal is sonder eynde.

Biestkensbijbel (1560): Dat crom en can niet recht gheworden, noch de faute ghetellet worden.

In drie van de vijf vertalingen wordt gesproken over 'sotten', in twee ervan staat precies het citaat dat in de Erasmusvertaling gebruikt is ('der sotten ghetal is sonder eynde'): de Vorstermanbijbel en de Leuense Bijbel. Overigens schrijft de vertaler van Erasmus het woord 'ghetal' zonder h,

**Dat Conste =
lijck ende costelijck Boec
ken / Moriae Encomion:
Dat is/een Lof der Sotheyt van Cra-
mo Krorrodamo Speetons be-
schreuen: tot het verstant seer
nuttelijck/ ende te le-
sen lieffelijck.**

**Salomon schrijft sijnne byspraken. Tot
verstantnisse der byspraken en-
de hare beduydinge: woorden
der Wijsce/ende hare
screpheyden.
Prou. i.**

**Ghedruet tot Embden by W.
lem Geillyaert. Dus
M. D. LXX.**

dus als 'getal', het is op basis van dit ene enkele citaat dus niet met zekerheid te zeggen of hij een Bijbelvertaling naast zich had liggen en ook niet welke.

In hetzelfde hoofdstuk wordt Ecclesiasticus 27:12 aangehaald door Erasmus. In de vertaling van Geillyaert staat er:

Wederom, die Wijse Ecclesiasticus, de welcke geseyt heeft: De Sot wort verandert gelijk de mane: ende de Wijse

blijft gelijk de Sonne [...].⁶

In de Vulgaat staat er: 'homo sanctus in sapientia manet sicut sol nam stultus sicut luna inmutatur.' De Vorstermanbijbel vertaalt dit vers met: 'Een wijs mensche blijft in die wijsheyt gelijc die sonne, maer die sotte verandert gelijc die mane.' De Leuvense Bijbel vertaalt: 'Een heylich mensch blijft in die wijsheyt als die sonne, want een sot woort verandert ghelijck die mane.' Opvallend aan de Leuvense Bijbel is dat er 'sot woort' staat, hetgeen niet correct is, niet het woord veranderd, maar de zot 'wordt veranderd'. Op basis van de grammatica en de gehanteerde woorden lijkt het er sterk op dat Geillyaert de Leuvense Bijbel bij zich had, maar dat hij zich niet liet afleiden door 'woort', hij heeft er netjes 'wort' van gemaakt.

Twee mooie citaatjes met slechts een enkele verandering zijn te weinig om te concluderen dat Geillyaert inderdaad de Leuvense Bijbel op zijn bureau had. Er moet nog verder gezocht worden. Het volgende wat ruimere Bijbelcitaat in *De lofis*

Qui apponit scientiam, apponit dolorem, et in multo sensu, multa indignatio.⁷

Dit is een citaat van Prediker, 1:18. Geillyaert vertaalt dit met :

Die de wetenschap vermeerdert / die vermeerdert verdriet : ende in veel gevoelens / is veel onwille.⁸

Ik loop de Bijbels weer na:

Delft: om dat in veel vroetscappen veel onwaerdicheden is: ende die daer const toedoet hi doeter oec toe

Vorsterman: Want waer vele wijsheyden is, daer is vele ommoets. Ende wie vermeerdert die conste, die vermeerdert ooc dat lijden.

Liesvelt: want waer veel wijsheys

is, daer is vele onmoets, Ende wie vele beuint, dye moet veel lijden.

Leuven: om dat in veel wijsheden veel verbolghentheden is, ende wie wetenheyt vermeerdert die vermeerdert oock den arbeyt.

Biestkens: Ende my verdroot alle mijns arbeys, dien ick onder der Sonnen hadde, dat ic den seluen eenen mensche laten moest, die na my zijn soude.

Om eerlijk te zijn, word ik hier niet heel vrolijk van, geen enkel citaat komt goed overeen met de vertaling van Geillyaert. Twee citaten komen een beetje in de buurt, vanwege het woord 'vermeerdert': Vorsterman en Leuven (toch weer Leuven...). Beide Bijbels zetten 'vermeerdert' in het andere deel van de zin!

Ik ga verder met het volgende citaat, Prediker 7:5.

Cor sapientum, ubi tristitia est: et cor stultorum, ubi laetitia.⁹

Volgens Geillyaert staat hier:

Het herte der Wijsen is daer droefheyt is: ende het herte der Sotten is daer blijerschap is.¹⁰

De voorhanden Bijbels zeggen het volgende:

Delft: Daer der vroeder herte is daer is sericheit: ende daer der sotten herte is daer is blijscap.

Vorsterman: Dat herte der wisen is *daer droefheyt is) Ende dat herte der sotten int huys daer blijerschap is.

Liesvelt: dat herte der wijsen is int clachhuys. Ende dat herte der sotten int huys der blijenschappen,

Leuven: Het herte der wijsen is daer droefheyt is, ende therte der dwasen daer blijscap is.

Biestkens: Dat herte der wijsen is int clachhuys. Ende dat herte der Sotten int huys der blijenschappen.

Het lijkt me duidelijk: Geillyaerts vertaling komt heel erg overeen met de Leuvense Bijbel. Ik durf nu te concluderen dat Johan Geillyaert bij het vertalen van de *Laus Stultitiae* de Leuvense Bijbel uit 1548 bij de hand had. Toch volgt hij deze Bijbelvertaling niet slaafs. Hij is eigenwijs genoeg om zelf kritisch naar de Latijnse Bijbel te kijken. Deze eigenwijzigheid zit hem natuurlijk in het feit dat Geillyaert reformatorisch was en dat de Leuvense Bijbel een katholieke vertaling is: neem nooit klakkeloos over wat die papen je voorschotelen, nietwaar?

Bas Jongenelen

GEHANTEERDE LITERATUUR

Coigneau (1980-1983): Dirk Coigneau, *Refreinen in het zotte bij de rederijkers*, drie delen, Gent 1980-1983
 Erasmus (ed. 1898): Desiderius Erasmus, *Morias egkomiion – Stultitiae laus*, ed. J.B. Kan, Den Haag 1898
 Erasmus (ed. 1969): Desiderius Erasmus, *Dat Constelijck ende costelijck Boecxken / Moriae Encomiion*, Amsterdam 1969
 Trapman (1986): J. Trapman, 'De eerste Nederlandse vertaling van Erasmus' *Moria* (Emden, 1560) en Sebastiaan Franck', in: *Boek, bibliotheek en geesteswetenschappen – door vrienden en collega's van dr. C. Reedijk geschreven ter gelegenheid van zijn aftreden als bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage*, Hilversum 1986
www.bijbelsdigitaal.nl
www.latinvulgate.com

NOTEN

- 1 Zie hiervoor ook Coigneau (1980-1983), II, pp. 437-451.
- 2 Erasmus (ed. 1969), p. 108v; over deze vertaling/bewerking: Trapman 1986.
- 3 www.latinvulgate.com, op 13 jan. 2014.
- 4 Erasmus (ed. 1898), p. 161.
- 5 Alle genoemde Bijbels zijn geraadpleegd op www.bijbelsdigitaal.nl, op 13 jan. 2014.
- 6 Erasmus (ed. 1969), p. 109r.
- 7 Erasmus (ed. 1898), p. 163.
- 8 Erasmus (ed. 1969), p. 109v.
- 9 Erasmus (ed. 1898), p. 163.
- 10 Erasmus (ed. 1969), p. 109v.

De taal van de fusienaam

Hoewel betrokkenen aan weerszijden dat wel even geopperd hebben, heb ik nooit enig heil gezien in een nieuwe naam van de vereniging bij het samengaan van de IVN en LVVN. Zo'n mooie, simpele afkorting IVN: niets aan veranderen, leek me. De IVN LVVN klinkt niet alleen als een bank die binnenkort in problemen komt, maar is ook moeizaam voor wie de afkorting uitspelt: Internationaal en Landelijk, hmmm. Ook andere dubbele namen waarin heftig uitgedrukt wordt dat

men samen gaat, willen nog wel eens aan dit soort semantische mankementen lijden. Bij zogenaamde initiaalwoorden, zoals IVN en LVVN, is dat misschien niet direct zichtbaar, maar als de volledige naam nog op het netvlies staat en zich dus op kan dringen, zijn de semantische rariteiten wel dichtbij. Bij letterwoorden lijkt die neiging minder sterk, en ook wanneer de volledige naam verder in onbruik is geraak. De naam ABN AMRO zal daarom niet de wenkbrauwen doen fronsen, al